

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.3\(315\).03](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.3(315).03)

CZU:821.135.1-3(478).09

AMINTIRILE CA ROSTIRE A FIINȚEI ÎN ROMANELE LUI VLADIMIR BEȘLEAGĂ

Nadejda IVANOV

Doctor în filologie

E-mail: ivanovnadejda1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0451-444X>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

Memories as the Articulation of Being in Vladimir Besleaga's Novels

Abstract

This article analyzes the problem of recovering personal and cultural identity of the characters in Vladimir Besleaga's novels *Zbor frânt* (Broken Flight) and *Viața și moartea nefericitului Filimon* (The Life and Death of the Unfortunate Filimon). The main role in the journey of self-search belongs to the involuntary memory and intuition, which drive the protagonists through a series of events, the ones from the bitter, disturbing past, to finally discovering the magical dimension of childhood, revealing mysteries about one's own split up destiny. Memories and the anamnesis process represent, therefore, the divine act of restoring the primordial world, of uttering the being and resurrecting the mankurt to the conscious, free and full life. Beyond the hostile reality of the regime, both Isai and Filimon reveal unique experiences and feelings from the labyrinth of their own consciousness, which bring them closer to the essence of existence.

Keywords: involuntary memory, memories, being, characters, the labyrinth of consciousness.

Rezumat

În articolul de față se analizează problema recuperării identității personale și culturale a personajelor din romanele lui Vladimir Beșleagă *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon*. Rolul principal, în periplul căutării de sine, îi revine memoriei involuntare și intuiției, care trec protagoniștii printr-o suită de evenimente, întâmplări din trecutul acerb, tulburător, pentru a descoperi, în cele din urmă, dimensiunea magică a copilăriei, revelatoare de mistere și taine despre propriul destin scindat. Amintirile și procesul anamnezic reprezintă, prin urmare, actul divin al refacerii lumii primordiale, al rostirii ființei și resuscitarea mancurtului la viața conștientă, liberă și deplină. Dincolo de realitatea ostilă a regimului, atât lui Isai, cât și lui Filimon li se dezvăluie experiențe și sentimente inedite din labirintul propriei conștiințe, ce-i aduc mai aproape de esența existenței.

Cuvinte-cheie: memorie involuntară, amintiri, ființă, personaje, labirintul conștiinței.

În imaginarul prozei lui Vladimir Beșleagă *amintirile* reprezintă revelațiile profunde ale ființei personajelor. Eroi coboară în opacitatea memoriei afective, pentru că nu-și văd rostul existenței rătăcind prin labirintul destinului impregnat cu enigme și neclarități. Aici, din această uriașă necropolă a vieții numită *copilărie*, eul zbuciumat încearcă să-și consteleze veritabila identitate din imagini și fragmente uitate, însă „gata să reîncolțească cu intactă vigoare” (Pareyson). Trecutul și prezentul apar drept două dimensiuni temporale întrepătrunse de același topos mental, arhetipal – *copilăria*. Ea anulează scindarea interioară și asigură eului refacerea coloanei ontologice printr-un proces anevoios de înțelegere și cunoaștere deplină de sine. Nevoia de a imersa lent în „timpul eternității” (Durand), până la starea de *regressus ad uterum*, urmărind firul Ariadnei, al memoriei, este accentuată de existența unei falii în personalitatea protagoniștilor Isai (din romanul *Zbor frânt*) și Filimon (din *Viața și moartea nefericitului Filimon*). Doar explorând subteranele sufletului, Filimon reușește să-și elibereze mintea de coerciția ideologică comunistă și să înțeleagă că acest timp scindat și defectuos al prezentului, nu păstrează nicio urmă a sinelui autentic, că ființa i-a fost anulată odată cu numele, iar el nu e decât un mancurt al tatălui său. De aceea, în calea spre sine, spre instinctul ancestral al apartenenței strămoșești, exprimată prin casa bunicului Andrei, se va îndepărta cu vehemență de tot ce înseamnă violență, ură, război, ne iubire, falsitate, cu alte cuvinte, de realitatea imediată. El va renunța chiar și la tatăl său – Nichifor Fătu, expresie a răului politic, și se lasă ghidat de *intuiția* ființei, „o metodă și un rezultat al cunoașterii directe a spiritului prin spirit” (Bratu, 2003, p. 51). Astfel, protagonistul Filimon, dar și Isai, acceptă „jocul” spontaneității, imprevizibilității și inefabilul memoriei și acced, prin dimensiunea imaginarului și a experiențelor interioare, în „universul tenebrelor”, explorând evenimentele tragice ce i-au articulat ființa. În acest sens, aflați în colapsul existențial din cauza dezumanizării, desacralizării societății și ideologizării ei până în măduva oaselor, eroii vor căuta centrul simbolic al existenței, axul cultural, *casa* – valoarea sacră atât pentru personajele lui Vladimir Beșleagă, cât și pentru neamul român din Basarabia.

Itinerarul devenirii protagoniștilor se proiectează în funcție de ceea ce-și amintesc ei despre sine, iar amintirile, emoțiile constelează nucleul, taina, eul profund al copilăriei, și eliberează protagoniștii celor două romane reprezentative ale lui Vladimir Beșleagă din captivitatea propriilor bulversări interioare. Ele animă voința eului de evadare din această realitate imediată ostilă, adoptând o nouă modalitate de *a fi* prin anamneza afectivă. „Emoția estetică are la bază capacitatea eului de a contempla, de a medita în profunzime asupra datelor realului, conceput ca totalitate a interiorității și a exteriorității și de a oferi «tabloul» revelațiilor estetice care sunt esențe sensibile, părți ale invizibilului din acest vizibil, omul și universul lui”, susține Florian Bratu în cartea sa *Romanul privirii interioare* (2003, p. 54). Prin urmare, singura posibilitate de rezistență împotriva stihiei ideologice de dezumanizare a individului și a culturii unui neam reprezintă „trezirea” sensibilității umane din vestigiul ființei, restabilind relația afectivă cu *mama*, „începutul tuturor

începuturilor”, vorba poetului Grigore Vieru. Sufletul protagoniștilor, Filimon și Isai, va fi recuperat grație sentimentelor ancestrale de iubire, de rudenie, de aparență. Amintirile îi vor aduce pe eroi mai aproape de *copil*, de *copilărie*, de *mama*, de *casă* – de etapa paradisiacă, *dinainte* de a fi transformat „într-o piuliță a angrenajului ideologic” (A. Țurcanu). Or, așa cum explică Freud cu referire la memoriile lui Goethe, „trebuie să presupunem că detaliul păstrat în memorie reprezintă aspectul cel mai important al respectivei etape de viață fie că el a deținut o astfel de importanță chiar în momentul în care s-a petrecut, fie în sensul că a dobândit-o mai târziu, sub influența trăirilor interioare. (...) De obicei, se dovedește că tocmai amintirea pe care cel analizat o redă mai întâi, prin care își începe istoria vieții, este cea mai importantă; ea constituie cheia pentru compartimentele tainice ale vieții sale” (Freud, 1980, p. 20-21). Amintirile și procesul anamnezic sunt, prin urmare, actul divin al refacerii lumii primordiale, al recuperării sacralității și a identității umane, prin transcenderea forței creatoare la nivelul tuturor straturilor psihismului uman și resuscitarea mancurtului la viața conștientă, liberă și deplină. Cu alte cuvinte, asistăm la o „preschimbare în om” (A. Țurcanu) asemănătoare cu „trezirea” din starea de somnambulism colectiv a personajului Anton Adam – Peter Gast din romanul *Trei ceasuri în iad* de Antonie Plămădeală: „Trezirea vine din interior, din infinitul unor străfunduri turburi, amețitoare...” (Țurcanu, 2016, p. 122). Amintirile *rostesc* și configurează ființa mutilată, alteori extirpată a protagoniștilor, astfel încât împăcarea cu sine „a surpat zidul de la mijloc” (Efeseni 2: 14) ce despărțea prezentul de trecut, eul de *noi* ca identitate culturală, trupul de suflet, împăcându-le într-un *Tot integrator*: „Atunci când reușește să asimileze și să integreze conținuturile pierdute și regăsite, retrezirea amintirilor din copilărie și a modurilor arhetipale de funcționare psihică produce o extindere a orizontului conștiinței. Cum acestea nu sunt neutre, asimilarea lor exercită un efect modificador asupra personalității noastre, după cum și ele trebuie să accepte anumite transformări necesare” (2014, p. 303), explică C. G. Jung procesul de individualizare.

Astfel în imaginarul literar al romanelor lui Vladimir Beșleagă, *copilăria* constituie geografia mitică despre care personajul trebuie să-și amintească pentru a-și recupera ființa. Ea este partea umbrită a identității, ce exprimă emoții, afecte ale trecutului îndepărtat, unde figurile numinoase reactualizate transferă conștiința spre un topos imaginar, pentru că „Notre mémoire constitue une réserve d’imaginaires que nous pouvons faire vivre contre la pression du présent ou l’inconnu de l’avenir. Cet imaginaire personnel est bien plus qu’une mémoire informée, il est une véritable reconstruction narrative qui peut prendre la forme d’un mythe personnel, comme l’attestent les récits de vie qui mêlent souvent données objectives et mythifications, voire mystifications.”¹ (Wunenburger, 2017). Procesul de recuperare a sinelui face

¹ „Memoria noastră constituie o rezervă de imaginații pe care o putem aduce la viață împotriva presiunii prezentului sau a necunoscutului viitorului. Această imaginație personală este mult mai mult decât o amintire informată, este o adevărată reconstrucție narativă care poate lua forma unui mit personal, așa cum atestă poveștile de viață, care adesea amestecă date obiective și mitificări, chiar mistificări.” (trad. n.)

ca „începutul” morții să coincidă, în acest fel, cu procesul de recuperare a libertății absolute de *a fi* prin actul rostirii amintirilor latente și a impulsurilor lăuntrice. În acest mod, toposul narațiunii romanești devine *conștiința* personajului. Presimțirea și intuiția sunt instanțe responsabile de înțelegere a acesteia și a direcției de mișcare a eului profund prin puhoiul de imagini primordiale. Fluxul conștiinței, amintirile latente, mutațiile ființei în calea spre sine, spre casa bunelului Andrei, ne transpun dintr-un timp și spațiu concret, real, într-o structură psihologică a personajului, exprimată printr-o narare fragmentară, discontinuă a evenimentelor din roman.

Să menționăm că amintirile spontane trezesc în ființa personajului Filimon și o suită de interogații. Insistența lor creează o atmosferă din ce în ce mai tensionată psihologic. Întrebările străbat mintea personajului ca niște lănci, îi animă ființa neantizată, întrucât, afirmă Constantin Noica „întrebarea regenerează cu adevărat realitatea, nu numai în sensul refacerii ei așa cum este, dar și în sensul redresării ei. (...) Interogativitatea are această funcție de redresare: prin ea, potențialul realității este ridicat la alt nivel” (Noica, 1996, p. 21-22). Tonalitatea gravă, acuzativă, frustrantă a întrebărilor față de sine zguduie realitatea artificială din temelie, provocând o adevărată catastrofă existențială, ilustrată simbolic prin năruirea carierei de piatră: „zidul odată se clătină, până jos la temelie, șiiii pornește să se dărâme repede, tot mai repede, pietrele de sub picioare lunecă unele de pe altele...” (Beșleagă, 2013b, p. 12). Odată imersat într-o cumplită suferință interioară, într-o nouă realitate, fortificată și reînnoită de „pădurea de simboluri” (Baudelaire), Filimon se încrede doar în propriile întrebări abisale. În ele surprindem primele semne de viață, primele zvâcniri ale firii, ale conștiinței umane: „... vrei să cred că ai asemănare cu mine – da, pentru că, după cum știi acum, glasul de atunci noaptea nu era decât al aceluia căruia se cuvine să-i zici ta... – taci, nu-mi aminti! Țipă Filimon. Nu-l cunosc! – n-ai încotro, trebuie... – ooooooh, lasă-mă, știu că vii de aici din măduva oaselor mele, dar nu pot, mă doare, nu mă chinui... – fruntea îi cade pe salteaua de paie lunecată jos și el rămâne așa, îngenuncheat: ce să fac, Doamne, ce să fac? – ce să faci? Totu-i făcut, acum trebuie să descurci, să cumpănești, să judeci cele făcute – ah, îmi vinuește capul: vuuu! Și iar: vuuuu! Și tot: vuuuu!...” (*ibidem*, p. 31). Destinul protagonistului este smuls din chingile regimului totalitarist și întors întru ființă, întru sine prin forța nestăvilită a interogațiilor instinctuale, ce-l pun într-un dezacord cu *cel ce este*: „Când pui o întrebare, în schimb, luminezi lucrurile. Este vorba de o luminare a lor la propriu, o punere a lor în lumină, în sensul că deschizi un orizont, unde lucrurile pot apărea lămurit sau nu” (Noica, 1996, p. 13). Lumea de jos, în care și-a regăsit voci ale ființei, nu are nimic asemănător cu cea pe care a trăit-o acolo, în construcția artificială a realului. Hadesul lui Filimon este constituit din umbrele trecutului de care n-are aminte, însă care îl pun, în felurite moduri, în fața aceleiași întrebări-chintesențe: „cine sunt? De ce am venit pe lume? Pentru ce...”. Astfel că itinerarul spre

sufletul său este pilonat de naivitatea și perplexitatea întrebărilor. Or, eroul romanului ajunge la maturitatea sufletului când nu mai adresează întrebări eului său dedublat, nu se mai confruntă cu propria neștiință. „Întrebarea sigură a preaștiutorului” (C. Noica) suspendă toată „vraja” tatălui – criminal asupra sa, pronunțând întrebarea-sentință: „om! de ce m-ai mințit? strigă Filimon...” (Beșleagă, 2013b, p. 210).

Obediența, tăcerea, răbdarea, boli sugrumătoare ale sufletului, au explodat, într-un sfârșit, în furia întrebărilor nimicitoare sub incidența cărora cade și sensul, rostul existenței protagonistului. De aceea, chiar înainte de a afla tainele cumplite ale tatălui său, în fața Apei, Filimon acceptă moartea. Ghidat de intuiție, va coborî spre tărâmul fără de întoarcere, unde descoperă sentimentul sublim și profund al dragostei materne. Eul învinge slăbiciunile și fricile deprinse în viață alături de tatăl devorator, și se lasă în deriva profunzimilor *atemporale*. De acum mama devine un emițător de lumină și un garant al valorii și demnității. În această privință, dorul de *copilărie*, de *mama* și de *casa părintească* reprezintă o experiență sufletească numinoasă, pe care *atotputernicul* regim nu a putut-o „extirpa” totalmente din conștiința personajului, în ciuda acțiunilor mizantropice. Ne referim aici la atitudinea ostilă a tatălui Nichifor Fătu în raport cu fiul smuls de la matricea sa ontologică – de la mama, bunica, sora, cu speranța că astfel va „zămisli” un „om nou” în accepție politică: „...încăpățânat ca bunelul său! De ce? – întrebuse el indignat – crezi că trebuie să-ți semene ție? Rânjea corcitura, sămânța ta cade deasupra, dar este alta mai adânc, supușenia-i forma, încăpăținarea-i miezul! Las’ că i-o scot și din măduva oaselor! Pufnește Nichifor Fătu” (*ibidem*, p. 125). Apoi schimbarea numelui din Felix în Filimon e un gest ce se traduce drept o crimă moral-spirituală împotriva identității umane, întrucât, scrie Adrien Huannou „Le nom, le patronyme ou le nom individuel, est un élément constitutif de l’identité de personne, lorsqu’il fait référence à l’histoire, à la culture et la mémoire collective d’une communauté humaine précise. Dans ce cas, le nom est un «lieu de mémoire», comme les marques que l’on porte sur le corps”² (Huannou, 2003). Altă tentativă de anihilare a vitalității umane este încercarea de înlocuire a mamei cu o femeie străină, „N-a putut să-i facă nimic nici pe când avea cinci-șase ani și a dat cu cotul în femeia căreia voia să-i spună mamă și nici pe urmă – de unde atâta ură la el față de... dar stai, dar pe cine aveam atunci, cu care trăiam? Nichifor Fătu își frecă fruntea cu nodurile degetelor – aceea pe care am adus-o de la cursuri ori... pe care am luat-o din raion? Am s-o întreb pe Gafa... poate chiar ea era? Da, sigur! o adusesem că semăna cu maică-sa. Uf! Flutură din cap Nichifor Fătu, cât m-am ferit să nu-mi amintesc” (Beșleagă, 2013b, p. 125). Acțiunile tiranice ale tatălui, Nichifor Fătu, asupra copilului său amintesc de suferințele lui Anton Adam în urma experimentului chirurgical al doctorului

² „Numele, patronimicul sau numele individual este un element constitutiv al identității unei persoane, atunci când se referă la istoria, cultura și memoria colectivă a unei comunități umane specifice. În acest caz, numele este un «loc al memoriei», la fel ca semnele pe care le purtăm pe corp.” (trad. n.)

Murnau din romanul alegoric *Trei ceasuri în iad*, care se vedea un revoluționar în domeniul medicinei și un demiurg de destine. Deși lui Anton Adam i se impune o altă înfățișare, un alt nume de Peter Gast, o altă identitate socială, sufletul său, memoria nu acceptă regulile „binelui” politic și caută adevărul dincolo de rațiune, în sensibilitatea *celorlalți* din orașul copilăriei, pentru că „emoția însăși a ființei, este *pneuma* care descătușează limita și intensifică actul pătrunderii străfundului sufletului omenesc și dăruirii de sine a Celuilalt prin revelație” (Bratu, 2003, p. 14). Astfel, Filimon din amintiri se împotriva să se conformeze presiunilor amorale ale lui Nichifor Fătu, și interzice cu vehemență amantelor tatălui s-o profaneze *pe cea care n-a fost să-i fie* aproape – mama. Mai târziu, în periplul căutării de sine, constatăm că golul ce nu însemna neant reprezenta o nălucă a iubirii materne, un izvor de binecuvântare a speranței, de metamorfoză și reînnoire a ființei. Or, după cum explică filozoful român Constantin Noica „Ceea ce «era să fie» păstrează o formă de supraviețuire și un anume fel de a fi, în chiar ființa părții rămasă singură activă, în aparență” (Noica, 1996, p. 34). Prin urmare, protagonistul din *Viața și moartea...* se vede obligat să-și încredințeze ființa unei virtuți și valori ale binelui în figura simbolică a maternului. Recunoaștem, în acest sens, un model de inițiere mistică a eroului ce trebuie să treacă prin foc și apă, din care să iasă „renăscut ca un «Cunoscător», ca un «Știutor», dincolo de frică și eliberat de orice atașament față de personalitatea eului pieritor” (Zimmer, 2021, p. 40-41). Mai mult, ca orice călător în căutarea unei împărății îndepărtate, Filimon, în căutarea ființei, va fi ajutat de forța miraculoasă, ocrotitoare a maternului, „nor alb pufos”, „activat” din adâncul opac, așa cum „Există înlăuntrul nostru și altă ființă, dedesubtul eului născut și perisabil, care, ignorând totul despre anihilare, se simte absolut în siguranță în valea șerpilor și-n saltul peste apa plină de primejdii. (...) Neînfricoșată de amenințările stihilor, nepârjolită de flăcările muntelui, jertfită, renăscută, virtual nepieritoare, această creatură neprețuită se împărtășește din virtutea nemuritorului” (*ibidem*, p. 50). Făptura mamei va iniția neofitul în decodarea codurilor și simbolurilor din labirintul conștiinței, va rupe vraja fricii de moarte și odată cu ea va anula distanțele între ei doi.

Din suita de personaje simbolice despre care își amintesc personajele, *tatăl* este personajul diametral opus cu imaginea mamei. Prezența violentă sau absența lui este expres cauză disocierii copilului de paradisul adamic și a sciziunilor identitare. În acest fel, *factorul distructiv*, expresia regimului totalitar comunist, ajunge, prin imaginea tatălui, să captureze și să necrozeze conștiința protagoniștilor, provocându-le o viață schizoidă și plină de frici.

Într-o societate aberantă, reorganizată după principiile ideologiei totalitare, personajele, în scopul supraviețuirii și depășirii traumelor personale, suferă o dedublare a personalității. Prima brută, cu o **mască de suprafață** potrivită mediului dur, rece precum este **cariera de piatră**, simbol al *gulagului sovietic*. Din aceeași piatră Filimon ridică un bloc de locuit, supranumit *Casa de Zahăr*, unde urma să trăiască cu femeia altuia. Recunoaștem, așadar, în angrenajul de imagini artistice universul

ostil, contorsionat al Uniunii Sovietice și tragismul condiției umane îndepărtate *de apă, de casă, de căldura maternă și de dragoste*. Simbolurile romanului *Viața și moartea nefericitului Filimon...*, publicat în 1988, încearcă demascarea condiției terifiante ale individului capturat în acest stat totalitar, ceea ce Vladimir Beșleagă va mărturisi deja deschis în cartea *Conștiința națională sub regimul comunist totalitar*: „Astfel Stalin, după ocuparea Basarabiei, în 1940, i-a fericit pe românii moldoveni cu o republică unională, care de fapt nu avea să fie decât o nouă zonă a necuprinsului gulag sovietic, în care, ca între pietrele unei mori drăcești, erau măcinate și asimilate zeci de națiuni și popoare. În numele viitorului luminos, le-a tăiat teritorii din nord și din sud, i-a lipsit de dreptul la limbă și credință, le-a luat pământul și averea, i-a supus unor masive deportări în 1941 și 1949 (...) O pedagogie socială de mare finețe și cruzime care nu putea să nu provoace rezistență” (Beșleagă, 2008, p. 6). E un tip de pedagogie politică recunoscută în destinul nefericitului Filimon: „ce caraghioși sunteți, măi oamenilor, nici nu vedeți că vi se cufundă picioarele în hlei și numai capetele vi se clatină, picioarele rămân veșnic înfipte locului, pe când eu... eu sunt liber! Am scăpat de toate, m-am desprins de pământ, zboooooor! Deodată vede jos figura masivă, impunătoare a lui Nichifor Fătu, care stă cu un picior în pragul gării, cu altul tocmai în sat, și-i strigă: „am scăpat din mâinile dumitaaaaaale!”. Nichifor Fătu ridică ochii în sus și-i zise calm: „ai scăpat? Tu n-ai scăpare”. „... hi-hi-hi” în vecii vecilor, amin! n-ai să fugi! am avut noi grijă! hi-hi-hi, noi gândurile... abia ai prins a le gândi, că ți le știm” (Beșleagă, 2013b, p. 16). Răspunsul tatălui ilustrează paradigma atitudinală de dispreț față de tragedia omului amnezic, îndoctrinat, lipsit de libertatea și complexitatea lăuntrică, care, din cauza fricii, nu poate avea voință proprie de a se desprinde din „nelibertatea care îi face pe toți fericiți” (Zamiatin). Curajul este aici cel mai periculos sentiment de zvâcnire a conștiinței umane, asociat de partid cu sentința de trădător al poporului. În lipsa lui Dumnezeu, al unui tată protector, Filimon este o ofrandă a morții găzduitoare de libertate primordială și de sensuri ale existenței: „Raționalismul și doctrinarismul sunt bolile epocii noastre, menționează Jung în cartea *Amintiri, vise, reflecții*; ele pretind că știu tot. (...) trăim într-o lume anume, care a contribuit la constituirea și modelarea spiritului nostru și a premiselor noastre psihice. Prin structura noastră înăscută suntem strict limitați și deci legați cu ființa și gândirea noastră de această lume a noastră. (...) Pentru rațiune „mitologizarea” este o speculație sterilă; pentru suflet și afectivitate, ea înseamnă însă o activitate vitală salutară; ea conferă existenței o strălucire la care n-am dori să renunțăm” (Jung, 2017, p. 344).

În corolarul celor expuse, comportamentul opriment al tatălui personifică imaginea cultică a „marelui cărmaci”, a „tătucului popoarelor”, sau a „Tătucului Unic”. Este „răului sacralizat”, în termenii lui René Girard, ce-l înlocuiește pe Dumnezeu în conștiința denaturată a poporului dominat. Iar experiența canibalică a tatălui față de mama copilului și față de tot neamul ei exterminat ulterior, proiectează modelul stalinist de epurare a oricărui ce șovăie în fața

„Statului”. În sens mai larg, recunoaștem parcursul „fabricării” unei pseudo-identități istorice, culturale, naționale a Basarabiei smulse de la România Mare și „adoptată” de „Tătuțul Unic ce veghează grijuliu asupra faptelor și nevoilor fiecărui cetățean sovietic” (Țurcanu, 2019, p. 17).

Cea de-a doua mască, personalitatea nr. 2, e a „omului din subterană”, expresia lui Dostoievski, e ființa copilului din „Satul Copilăriei”. Evadând în catacombele psihicului, Filimon reușește să se protejeze de presiunea dezumanizantă, iar Isai, în lipsa tatălui protector, se baricadează față de lumea desacralizată ca de un popor *însălbăticit* și părăsit de Dumnezeu, explorând resorturile amintirilor. Filimon părăsește în mod deliberat gândirea rudimentară impusă de tată și coboară în imaginarul ființei, acolo unde „L’imaginaire désigne tout ce qui dans une conscience ne relève ni de la perception réaliste de ce qui est, ni de la conception intellectuelle opérant sous le contrôle du jugement et du raisonnement” (Wunenburger, 2017). Este în căutarea de sine, ca un Heracle care îl scoate la lumină pe Tezeu, rămas prizonier în Hades. Astfel *satul – Mama – casa – copilul* sunt vectorii identitari, proiecțiile conștiinței, dar și configurația triadică magică protectoare de furia și frica societății totalitariste. E un cordon ombilical simbolic ce întreține o relație firească, naturală a omului cu sine, și-i confirmă unicitatea, identitatea și demnitatea.

De altfel, cu aceeași insistență ca și a lui Isai din romanul *Zbor frânt*, care vrea „să se așeze anume lângă casa bătrânească, în vale, mai aproape de apă” (Beșleagă, 2013a, p. 8-9), Peter Gast revine la casa mamei pentru a fi recunoscut ca Anton Adam. Numele adevărat, casa părintească și iubirea mamei reprezintă, poate, „ultimul strop/ din lumina creată în ziua dintâi”, după cum s-a exprimat poetul Lucian Blaga, care, dimpreună cu instinctele vieții, vor arunca lumină peste partea întunecată a ființei lui și vor anula sentimentul de culpabilitate, de abandon, de incertitudine, de respins, *ființându-i*. Întoarcerea protagoniștilor în casa părintească, argument irefutabil al existenței și autenticității sale, este una din etapele esențiale ale restructurării simbolice din *memoria copilăriei*. Recuperarea spațiului sacru, în imaginea *casei bunelului Andrei*, reconfortarea protagoniștilor cu eul profund simbolizează și restabilirea memoriei colective, arhetipale a neamului, ce va revigora instanțele sacre ale identității culturale. Or, toate aceste stări sunt rezultatul depășirii realității atroce și descoperirii misterului naturii sale, aflate într-o comuniune cu imaginile, simbolurile, istoria, folclorul neamului și culturii care l-au „plămădit”. *Mama* și *casa* sunt doar „o poartă” către această dimensiune a sacrului, o ancoră a omului în toiul dezastrului. E ceea ce-și dorește cel mai mult și Martin, protagonistul lui Ernesto Sabato din romanul *Despre eroi și morminte*. Aflându-se în deplină singurătate, abandonat de mama, dezrădăcinat de sufletul lăuntric al familiei și de cel al națiunii sale, visează la un topos al sinelui, reprezentat de casa ocrotitoare. Mântuirea de sine rămâne a fi posibilă atât prin trăirea sentimentului de *a fi acceptat de casa copilăriei*, cât și de cultura spirituală autentică a poporului argentinian: „Patria este asemenea căminului, focului și copilăriei, asemenea refugiului matern;

iar a sta în străinătate la fel de trist ca a locui într-un hotel anonim și indiferent; fără amintiri, fără copaci familiari, fără copilărie, fără fantome; căci patria e copilăria și poate că de asta mai bine s-ar numi *matria*, ceva care ocrotește și încălzește în momentele de singurătate și de frig” (Sabato, 2020, p. 235).

„*Sufletul este un factor autonom*”, zice Jung, și arareori „mâna malefică” îl poate distruge, întrucât se bazează pe o grotă a inconștientului personal și colectiv, pe imagini și reprezentări arhetipale. Tot astfel, prin anamneza personală, Filimon va plâsmui prin forțele creatoare *autentica copilărie*, proiectată de Satul Copilăriei, întrucât, scrie Lucian Blaga, „satul este situat în centrul existenței și se prelungește prin geografia sa nemijlocit în mitologie și în metafizică. (...) Satul există în conștiința copilului ca o lume, ca *unica* lume, mult mai complex alcătuită și cu alte zări, mai vaste, decât le poate avea un mare oraș, sau metropolă, pentru copiii săi” (Blaga, 2018, p. 336-337). În supliciuil restructurării sufletului din itinerarul său, de la moartea conștiinței la învierea ei, va intra în posesia unei *expresii necunoscute a copilăriei*, altfel spus, îi va „crește sufletul”, precum i se întâmplă personajului D-503 din romanul *Noi* de Evghenii Zamiatin. Mama, bunica, sora sunt figurile feminine care extind avid conștiința, până la obținerea unei viziuni depline de sine. În acest context, tragedia familiei, taina, pe care Nichifor Fătu a ținut-o departe de feciorul său, „irupe” violent din *interiorul copilului*, constelată din polifonia amintirilor latente.

Așadar, această probă de inițiere în cunoașterea de sine denotă *sine-qua-non* o desprindere de **masca de piatră**, care le-a încarcerat întreaga viață, și o proximitate de râul Styx, exprimat în romane prin **râul Nistru** și **Apa Vremii**. În acest fel, urmează o suită de metamorfoze interioare, de conștientizare și depășire a rupturilor interioare, începând cu „evadarea” de sub pereții carierei de piatră și experiența morții. Starea de cunoaștere a suprarationalului exprimă o comunicare cu universul său sensibil, matern. „Apa va țâșni pretutindeni, în ființă și în afara ființei” (1995, p. 51), afirmă Gaston Bachelard. Astfel că **imaginea apei** reprezintă, aici, o nouă *facere* a omului Isai și Filimon, în care viața și moartea nu mai sunt percepute ca dimensiuni opuse, contradictorii, înspăimântătoare. Cu virtutea ei purificatoare, sacră, regeneratoare, apa abolește frica și starea de abandon, și-i împinge spre „o ieșire din cadrul destinului său” (Cioancă), adică spre dimensiunea mitică, arhetipală a ființei. Printr-o sinergie, protagoniștii se reconectează la abisalitatea inconștientului personal și la experiența ancestrală a strămoșilor, precum explică și Ernest Aeppli: „D'après un mot de Nietzsche, qui d'ailleurs ne faisait que pressentir l'existence et la profondeur de certains rapports, «par le rêve et le sommeil, nous refaisons la tâche de nos ancêtres»; nous nous alimentons aux sources de la vie, c'est-à-dire à cette expérience que des milliers de générations ont amassée et qui devient perceptible sous forme de symboles.”³ (Aeppli, 2011).

³ „Potrivit lui Nietzsche, care, de altfel, avea doar un prezențiu al existenței și profunzimirii anumitor relații, «visând și dormind, refacem sarcina strămoșilor noștri»; ne hrănim din sursele vieții, adică din această experiență pe care mii de generații s-au adunat și care devine perceptibilă sub formă de simboluri.” (trad. n.)

În cazul lui Isai, imaginea simbolică a apei „șterge istoria, deoarece plasează ființa într-o stare nouă” (Chevalier, Gheerbrant, 2009, p. 83), vine să stingă focul suferințelor: „Cântecul vântului era ca un cântec de leagăn și parcă-l îndemna să adoarmă, să adoarmă mai tare, să nu mai încerce a se deștepta, să adoarmă, să adoarmă, că somnul și uitarea sunt cele mai plăcute lucruri pe lume, și dacă poți să dormi și să uiți, să uiți de tine, să uiți de lume, să uiți de oameni, să uiți de dureri, ești cel mai fericit om de pe pământ. (...) și numai atunci am să fiu împăcat cu toți – cu oamenii și cu mine.” (Beșleagă, 2013a, p. 198). Apa Vremii, însă, din *Viața și moartea...*, element mitico-arhetipal, este cea care-l introduce pe Filimon în lumea invizibilă a sufletului, cu un traseu inițiativ din *exteriorul* vieții spre *interiorul* ei. Experiența depășirii *dincolo de limitele obișnuite* corespunde cu căutarea *mamei* sau a *expresiei* lui *feminine* în adâncurile onirice ale sacrului: „A urcat un munte, nalt până la nori, și, când a coborât dincolo rupt de oboseală, a văzut curgând o apă la vale – limpede deasupra, dar turbure-neagră în adâncimi. Aceea era Apa Vremii și pe ea se duceau la vale zilele omului...” (Beșleagă, 2013b, p. 28). În coeziunea lor mitică, simbolurile arhetipale *mama* și *apa*, ca și-n imaginarul tradițional românesc, coincide cu funcția de vindecare a rănilor sufletești. Fericirea, izbăvirea de necazuri și devenirea moral-spirituală a personajelor din basme depind nemijlocit de „ajutorul” apei și de îndeplinirea imperativă a condițiilor actului magic. Recunoaștem, așadar, în subsidiarul ritualului magic, a remediilor de etnoiatrie, botezul cristic purificator, dar și introspecția psihologică a eroilor lui Vladimir Beșleagă. Costel Cioancă, autorul studiului *Pentru un imaginar al basmului fantastic*, afirmă că „Această aserțiune este susținută și de faptul că, în toate aceste exemple de magie sau medicină magică citate, avem de-a face cu schimburi și schimbări de natură psihică și emoțională care vizează modificarea statutului social. Care, implicit, antrenează și schimbarea atitudinii și mentalității moral-spirituale a actantului” (Cioancă, 2019, p. 81). *Apa* abolește oarecum catastrofa recurentă existențială a personajelor cauzată de atrocitățile tatălui sau de absența unui model de masculinitate și le oferă șansa unei împăcări cu sine, conform semnificației *ei de naștere* și *re-naștere* spirituală.

În concluzie, stabilim că memoria involuntară, amintirile reprezintă o cale de cunoaștere psiho-spirituală a sinelui, întrucât personajele nu se mai pot încredința eului social, mutilat, distorsionat de coercițiile politice totalitare. În acest fel, starea de amnezie a personajului Filimon se dovedește a fi un teren mult mai sigur de recăpătare a identității inițiale, infantile, în comparație cu realitatea înșelătoare, mediului ostil al tatălui. Or, procesul său de maturizare spirituală este direct influențat de inițierea în labirintul propriului suflet, cu despuierea semnificațiilor sentimentelor și a afectelor numinoase, deseori terifiante și incompreensibile la suprafață. Aventura

eroului spre sine devine tot mai tensionată și mai periculoasă, cu amenințări grave de a se pierde în puhoiul de simboluri și imagini. Ar fi așa, dacă ființa eroului n-ar cunoaște o miraculoasă recuperare vitală, însănătoșire, pe care C. G. Jung o pune, nemijlocit, pe seama recuperării memoriei, care readuce o bucată de viață ce lipsise multă vreme și care dă consistență și rost vieții omenești. Astfel că protagoniștii lui Vladimir Beșleagă sunt înverșunați să cunoască ce se află dincolo de ceea ce i se arată, „dincolo de *este*” (Noica), dincolo de prezent, căci tocmai ceea ce pare ne semnificativ sau, din contra, prea incifrat în trecutul ființei, poate simboliza inevitabil o nouă explorare a sinelui, o renaștere dincolo de moartea fizică.

Referințe bibliografice:

AEPPLI, Ernest. *Les rêves et leur interprétation. Avec 500 symboles de rêves et leur explication*. Traduit de l'allemand par Jean Heyum. [online] Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/55682926/Les-Reves-Et-Leurs-Interpretation> [citată 14.03.2021]

BACHELARD, Gaston. *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*. Introducere Imaginație și materie. Traducere de Irina Mavrodin. București: Univers, 1995.

BEȘLEAGĂ, Vladimir. *Conștiința națională sub regimul comunist totalitar (RSSM: 1959-1963)*. Chișinău: Cartier, 2008.

BEȘLEAGĂ, Vladimir. *Zbor frânt*. Ediția a VIII-a, definitivă. Chișinău: Cartier, 2013a.

BEȘLEAGĂ, Vladimir. *Viața și moartea nefericitului Filimon sau Anevoioasa cale a cunoașterii de sine* (poem tragic). Ediția a III-a, definitivă. Chișinău: Cartier, 2013b.

BLAGA, Lucian. *Trilogia culturii*. București: Humanitas, 2018.

BRATU, Florian. *Romanul privirii interioare*. Suceava: Editura Universității, 2003.

CHEVALIER, Jean; GHEERBRANT, Alain. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Traducere de Micaela Slăvescu etc. Iași: Polirom, 2009.

CIOANĂ, Costel. *Pentru un imaginar al basmului fantastic românesc. Interdicția de a te uita în urmă*. Cluj Napoca: Casa Cărții de Știință, 2018.

FREUD, Sigmund. *Scrieri despre literatură și artă*. București: Univers, 1980.

HUANNOU, Adrien. «*Se tuer pour renaitre*»: la question identitaire dans les romans de Ken Bugul. [online]. Disponibil: https://books.google.md/books?id=MAdeEBBAwroC&pg=PA214&lpg=PA214&dq=Le+nom,+le+patronyme+ou+le+nom+individuel,+Adrien+Huannou&source=bl&ots=zE47gpWCMO&sig=ACfU3U1mUHaJHWF44VinB1d4zFGVdLzVrg&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjevbyY_8HvAhUBxhoKHYmBD1oQ6AEwA3oECBMOAw#v=onepage&q=Le%20nom%2C%20le%20patronyme%20ou%20le%20nom%20individuel%2C%20Adrien%20Huannou&f=false [citată 21.05.2021]

JUNG, Carl Gustav. *Amintiri, vise, reflecții*. Consemnate și editate de Aniela Jaffé. Traducere și notă de Daniela Ștefănescu. Ediție revăzută. București: Humanitas, 2017.

JUNG, Carl Gustav. *Viața simbolică*. Diverse scrieri 18/1. Traducere din germană de Adela Motoc. București: Ed. Trei, 2014.

NOICA, Constantin. *Sufletul românesc al ființei*. București: Humanitas, 1996.

SABATO, Ernesto. *Despre eroi și morminte*. Traducere din spaniolă și note de Tudora Șandru Mehedinți. București: Humanitas Fiction, 2020.

ȚURCANU, Andrei. Trei ceasuri în iad – romanul condiției umane în societatea totalitară. În: *Akados*, 2016, nr. 4, p. 119-125.

ȚURCANU, Andrei. *Fenomenul 60-ist*. Coordonator Andrei Țurcanu. Chișinău: Pro Libra, 2019.

WUNENBURGER, Jean-Jacques. *L'imaginaire. Que sais-je?* Deuxième édition mise à jour, 7e mille, Paris: PUF [online]. Disponibil: <https://www.scribd.com/document/348225323/Jean-Jacques-Wunenburger-L-imaginaire-pdf> [citat 25.04.2021]

ZIMMER, Heinrich. *Regele și cadavrul. Poveste despre biruința sufletului asupra răului*. Cuvânt înainte de Joseph Campbell. Traducere de Sorin Mărculescu. București: Humanitas, 2021.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MEC.